

Masis Kürkçügil – Türkiye sosyalist hareketlerinde devletçi refleks var

Posted on 11/07/2022

Ermeni devrimci Paramaz (Madteos Sarkisyan) ve yoldaşları 1914 yılının Haziran ayında Sosyal Demokrat Hınçak Partisi (SDHP) üyesi diğer 100 kişi ile birlikte İttihat ve Terakki yöneticileri, Talat Paşa'ya suikast düzenleme kararı aldıkları ihbarı üzerine İstanbul'da gözaltına alınır. Tarih 15 Haziran 1915'i gösterdiğinde ise Paramaz ve 19 yoldaşı İstanbul'da Beyazıt Meydanı'nda idam edilir. İsimleri ve mücadeleleri onlarca yıl sonra ilk kez 2013 yılının haziran ayında İstanbul'da yapılan bir panelle ve yine ilk kez infazların gerçekleştiği Beyazıt Meydanı'nda gerçekleştirilen anma ile kamuoyunun gündemine taşınır. Osmanlı döneminde sosyalist mücadelenin ilk öncüleri İstanbul'da yaşayan Ermeni, Rum ve Yahudiler olmasına karşı, köklerini Şeyh Bedrettin'e kadar götüren Türkiye sosyalist hareketi ise yakın tarihin en önemli devrimcilerini 100 yıla yakın bir süre hatırlanmamıştır. Türkiye sol hareketini, Paramaz'ı ve 19 yoldaşını, dönem itibariyle Osmanlıdaki 'sol' mücadeleyi ve Paramazların enternasyonal mücadeledeki önemini yazar ve yayıncı Masis Kürkçügil ile söyleşi.

BARIŞ BALSEÇER: Paramaz ve yoldaşları Talat Paşa'ya suikast planladıkları gerekçesiyle tutuklanıyor. Bu süreçte neler yaşandı?

Masis Kürkçügil: 1912 yılındaki 'sopalı seçimler' sonrası İttihat Terakki iyice baskıyı arttırdı. 1914 Haziran sonuna doğru, Sosyal Demokrat Hınçak Partisi'nin (SDHP) kurucuları, merkez yöneticileri ve İstanbul'daki üyeleri 17 Eylül 1913'de Romanya'nın Köstence şehrinde yapılan SDHP'nin 7. Kongresi'nde, İttihat ve Terakki yöneticisi Talat Paşa'ya suikast düzenlenmesi kararı alındığının ihbar edilmesi üzerine apar topar gözaltına alınıp ve tutuklanır. Paramaz da tutuklananlar arasındadır. Hınçaklar, İttihatçıların en sonunda bir

kırım gerçekleştireceğini öngörüyor. Bunu engellemeleri gerekiyor ve bunu engellemek için de İttihat Terakki'nin başında kim varsa, ona suikast düzenlemek gerektiğini düşünüyorlar. Özellikle Osmanlı olmayan Hınçakların bir yurt dışı branşları var. Mısır, Romanya, Bulgaristan ve diğer yerden gelen delegeler de var kongrede. Osmanlı temsilcileri bu karara katılmıyorlar. Bir başka açıdan Birinci Dünya Savaşı patlamadan Abdülhamit'in gerçekleştirdiği katliamlardan hareketle Hınçaklar, İttihatçıların katliama girişeceğini kestiriyor.

Hınçakların bu dönemde Ermeni halkı arasındaki temsiliyeti ne durumdaydı? Ermeniler bu idamları durdurabilirler miydi?

Paramaz ve yoldaşları, soykırım sonrası bir tarih olan 15 Haziran 1915'de idam edildiler. Ermeni toplumu mahvolmuş durumda. Soykırımdan geçmeyen bir avuç Ermeni ise sinmiş vaziyettedir. Dolayısıyla idamı durduracak güçte değiller. Ama Hınçaklar, zaten başından itibaren Taşnaklara kıyasla daha zayıf bir örgütlenmeye sahiptiler. Yani Ermeni toplumu üzerinde Taşnakların, kilisenin, Ramgavarların, Hınçaklar ve İstanbul burjuvazisinin ağırlığı var. Aynı zamanda devrimcilere sahip çıkacak bir Ermeni siyaseti de yoktu. Dolayısıyla Ermeni Cemaati kendisini korumaktan acizken Hınçaklara sahip çıkıp çıkmama hikayesi bile giderek gayri siyasi hale geldi. Bütün bunlara baktığımızda İttihatçılarla ilişki kurdukları için Taşnaklar kendi ağırlıklarından fazla bir temsil kabiliyeti elde etmişlerdir. Fakat Hınçaklar da kendi aralarında bölünmüşlerdi. Hınçaklar hep İttihatçılara karşı mesafeliydiler. Bu da Hınçakların temsil düzeylerinin belli bir oranda kalmasına sebep olmuştu. Zayıf bir örgütlenmeye sahiptiler.

Hınçaklar sosyalist bir örgütlenme. İşçiler içerisinde örgütlenmeleri ne düzeydeydi?

Bu dönemde bazı işçi örgütlenmeleri var. Örneğin İşçi Hareketi Tarihi'nde anlatılan 1910 yılındaki ipek işçiliği yapan kadınlar grevi vardır. Bu grev Hüdavendigâr Vilâyeti'nde (Bursa) gerçekleşmiştir. Bu grevdeki bütün grevciler Ermeni kadın ve çocuklardır. Aynı zamanda

fabrikanın patronu da Ermenidir. Grevi örgütleyen de Setrak isminde bir Hınçaktır. Hınçakları bazı işçi örgütlenmelerinde görebiliyoruz. Ama nihayetinde bu konuda dahiliye vekaletinden (İçişleri Bakanlığı) yapılacak bir araştırmayla sonuca ulaşılabilir. Maalesef bu konuda elimizde çok fazla bilgi yok. Ama Hınçakların tek tük bazı yerlerdeki çalışmalarına rastlayabiliyoruz.

Dünya devrim tarihi, enternasyonalist mücadele açısından önemli Ermeni devrimcileri bir dönem unutturan nedir? Özellikle Türkiye sosyalist hareketi neden 100 yıla yakın bir dönem Ermeni devrimcileri unuttu veya hatırlamayı seçmedi?

Elbette, Paramaz işleviyle nazarı dikkate alınması gereken bir dönemi açıklayacak bir kişidir. Birçok fedai gibi -Paramaz aynı zamanda bir fedaidir- o zamanki Rusya Ermenistan'ında yetişmiş, hem orada hem bu tarafta devrimci mücadele yürütmüş, idamından önce Abdülhamit döneminde de ölüme mahkum edilmiştir. Sonrasında Rusya'da 2-3 yıl hapiste kalıyor. Bu yönüyle birçok Ermeni devrimcinin başından geçen macerayı gösteriyor. Çok yönlü bir kişiliktir. Bir taraftan da tiyatro oyunları yazıyor. İstanbul, Diyarbakır gibi birçok yeri biliyor. Örneğin o tarihte Diyarbakır'da sendika kurduğu ve hatta Diyarbakır'da yazdığı bir oyunun o dönemde sahnelendiği söylenir. Güçlü bir hitabete ve kaleme sahiptir. Mahkemedeki sözlerinden dolayı hitabetinin güçlü olduğu biliniyor. Paramazların idamından önce tehcir ve soykırım başlatılmıştı. Bütüne bakıldığında Paramaz geçmişi itibarıyla veyahut temsil ettikleri açısından önemli bir sima. Ama tabiri caizse bütün bir soykırımı, milyonlarca insanın soykırımdan geçirildiğini düşünürsek, Paramaz bir milat değil.

Biz geç fark ettik diyoruz ama dünya Ermeni devrimcilerin farkındaydı ve unutmadılar. Bilinen şey Türkiye’de geç farkına varıldığı ve bundan dolayı ilginç geldiğidir. Örneğin, pek bilinen bir şey değil ama İştirakçi Hilmi’nin Osmanlı Sosyalist Fırkası’nın Paris’te örgütlenmesini sağlayan ilk Osmanlı sosyalistlerinden Dr. Refi Nevzat’ın 1915 yılında

basılan La Fédération Ottoman kitabında L'Humanite gazetesinde bu idamları anlatan bir alıntı yer alıyor. Bu alıntıda Paramaz'ın adı geçmez ama 20 Hınçak üyesinin akıbeti belirtilir. Paramaz'ın şahsında bu tarihin geç fark edilmesinin ise bana göre bir kaç açıklaması bulunuyor. Türk sosyalistlerinin Paramazları fark etmesi mümkün değildi. Çünkü o dönem ancak İştirakçi Hilmi'nin dar bir çevresi vardı. Ondan da geriye bir şey kalmadı. Bu dönem İstanbul'da Rum sosyalistler, Balkan Harbi'nin bitimine kadar Selanik'te Yahudi sosyalistleri vardı. Ama bütün bunlar 1. Dünya Savaşı ile birlikte hemen hemen kayboldular ya da geriye çekildiler. Bu olayları, bilen, hatırlayan bir sosyalist olarak hafızaya nakşeden kimse yoktur.

Paramaz'ı ve yoldaşlarını önemli birer devrimci yapan nedir?

Bu devrimciler 19. Yüzyıl'ın sonu 20. Yüzyıl'ın başı hem Çarlık hem de Osmanlı İmparatorluğu'nda çok namüsaait koşullar altında, sosyalizm için mücadele etmişlerdir. Nihayetinde toplumun büyük kısmı bu işlerden çok uzaktı. Dolayısıyla Paramaz ve arkadaşları kendilerine göre bir temel atmaya çalışmışlardır. Sadece cesaretleriyle, mahkeme karşısındaki duruşlarıyla değil, resmen onlara karşı tarihin kürsüsünden seslenerek "Siz bizi idam edebilirsiniz ama bizim ideallerimiz yaşayacaktır" demişlerdir. Bazılarının iddia ettiği gibi 'milliyetçi bir Ermenistan olacak' dememişlerdir. Paramaz bu tavrı gösterirken, Osmanlı'nın içerisinde var olan herhangi bir toplumu, kavmiyet olarak var olan herhangi bir şeyi aşağılamamış ve dışlamamıştır. Paramaz, Osmanlı dışından gelmiştir. Onun için devrim ve sosyalizm demek mücadele demektir. Karşı karşıya olduğu sorunun ne olduğunu, devasa bir güçle mücadele ettiğinin çok iyi farkındadır. Ancak mücadele ederek daha fazla çoğalabileceğini bilen bir devrimcidir.

Aynı dönemde yaşayan Türkiye Komünist Partisi'nin ilk Merkez Komite Başkanı Mustafa Suphi'nin idam karşısındaki tutumu nedir?

Mustafa Suphi zaten buradan giderken de sosyalist değildi. Kendisi İttihat Terakki geleneğinden gelen birisidir. Selanik'te düzenlenen son kongrede kendisine görev

verilmeyince İttihat Terakki'den ayrılır. Sonrasında Başkanlığını Türk Ocakları kurucusu Ahmet Ferit'in yaptığı ve kurucuları arasında Türkçü ideolog Yusuf Akçura'nın da bulunduğu Milli Meşrutiyet Fırkası kuruluşunda yer alır. Haziran 1913'te partinin gazetesi İfham'ın sorumlusu olarak Sinop'a sürgüne gönderilir. Buradan kaçıp Sivastopol'a geçer. Rusya'da Türkçülük akımıyla ilişkiye geçer. Cedid Hareketi'nin ünlü siması İsmail Gaspıralı ile buluşur. Mustafa Suphi'nin Ekim Devrimi'ne katıldığına dair elimizde tek bir bilgi yoktur. 1918 başlarında Moskova'da toplanan Milliyetler Halk Komiserliği'nde, Müslüman Komiserliği'ne bağlı bir Türk şubesinin kuruluşunda Sultan Galiyev'i yanında görüyoruz. Yani Bolşevik Parti'nin içinden gelme değildir. Devrimden sonra kurulan bir devlet kurumuna yardımcı olarak girmiştir. Paramazların idamı, ufkunda bile yoktur.

Bu dönemde kendini 'sosyalist' olarak tanımlayanların da Ermeni devrimcilere karşı ilgisizliklerinin devam ettiğini görüyoruz...

İlgi, alakaya gelince... Dr. Hikmet Kıvılcımlı çok açık bir şekilde "Azınlık Sosyalistleri" kavramını kullanarak sanki azınlıkların sosyalist olması bir suçmuş gibi, Bundçuluk eleştirisinde bulunur. Maalesef, Bundçuluğun ne olduğunu da bilmiyorlar. Siyaseten beğenilir beğenilmez ama Bund, Rusya Demokrat İşçi Partisi öncesi kurulan Yahudi İşçi Örgütlenmesi'dir. Sosyalist Enternasyonal'de, üstelik Rusya Demokrat İşçi Partisi'nin kuruluşunda da, orada bulunan bir örgütlenme ve siyasi kültür, örgütlenmesiyle çok güçlü bir harekettir. Bir anlamda Yahudi, Ermeni ve Rum sosyalistleri sanki Türkiye'de ciddiye alınabilecek ciddi bir Bolşevik Parti varmış gibi Bundçuluk hattına alınır. Yani Türkiye'de buna muadil herhangi bir sol hareket 60'lı yıllara kadar olmamıştır. Dolayısıyla Paramazların idamını ciddiye alacak, öğrenecek bir sol anlayış yoktur. Ayrıca bu konuda bilgi de yoktur.

Tarihimizin iki Paramaz'ı

Suphi Nejat Ağırnaslı, Paramaz ismini alarak DAİŞ'e karşı Kobanê'de savaştı ve devrim

tarihine geçti. Bir yazınızda 'Albenisi olmayan Paramaz ismini seçerek Suphi bize ne demek istiyordu?' diye sormuştunuz. Aynı soruyu size sorsam?

Geçmiş tarihimizin devrimci karakterleri bir gün aynı yolun yolcuları tarafından mutlaka hatırlanıyor. Tarihte iki Paramaz arasındaki bağlantı bir yana şunu iyi hatırlamak gerekiyor; Rosa Luxemburglar ilk örgütlenmeye gittiklerinde Spartakusbund adını aldılar. Trakyalı bir köle, Alman işçi sınıfına nasıl ilham kaynağı olmuşsa, Paramaz da Ağırnaslı'ya ilham kaynağı olmuştur. Belki de Ağırnaslı bize bir davet çıkararak, tarihimize yeniden dönüp, devrimci mücadele içerisinde yitirdiklerimizi gözden geçirmemiz ve de onların devrimci mücadelelerini değerlendirmemiz için "alarm zili" çaldı. Suphi Nejat'ın Paramaz ismini bilinçli şekilde seçtiği kesindir. Dolayısıyla biz geride kalanların daha ileriye gidebilmek için geçmiş tarihimizle köprü kurmamız gerekiyor. Yani ezilenlerin her direnişine ve ezilenlerin katledilişine bakmalı ve oradan ders çıkarmalıyız.

Geçmişle yeniden bağ kurulmalı

Paramaz ve yoldaşlarının mücadelesinin 100 yıl unutulması ezilenler ve devrimciler için nasıl bir tarihsel perspektif ortaya koyuyor?

Tarihteli kopuşlar ve süreklilikler ayrı bir tartışma konusu olsa da birçok yerde, hiç beklemediğimiz bir noktada böylesine kopuşlarla karşılaşyoruz. Nihayetinde Ermeni Soykırımını ve 1. Dünya Savaşı gibi aynı dönemde iki vahşet yaşanmıştır. Geleceğimiz için bu geçmişle yeniden bağ kurmak zorundayız. Biz ezilenleri, direnenleri hakim ideolojiye boyun eğdiren; köksüzlük, yani tarihimizi yazamamamız, ona sahip çıkamayışımızdır. Bu köksüzlük bizi hakim ideolojinin önümüze koyduğu önyargılara götürüyor. Dünyaya geldiğimiz andan itibaren okullarda dahi, hakim ideoloji bize enjekte ediliyor. Kendi tarihimizi yazmanın önemi de buradadır. Bundan kurtulmak için tarihi tersten okumak değil; tarihi ezilenlerin, sömürülenlerin açısından okumamız gerekiyor.

Masis Kürkçügil

1947, İstanbul doğumlu. Feriköy Ermeni Ortaokulu, Atatürk Erkek Lisesi ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde okudu. Köz Yayınları'nı kurdu, Sürekli Devrim dergisini çıkardı. Edirne Devlet Mühendislik Mimarlık Akademisi'nde Ekonomi ve İstatistik dersleri verdi, Yurt Ansiklopedisi'nde tarih koordinatörlüğü yaptı. Altı yılını Fransa'da mülteci olarak geçirdi. Birleşik Sosyalist Parti'nin (1994) kurucusu ve genel koordinatörü, sonra da ÖDP'nin (1996) kurucusu ve uluslararası ilişkiler sorumlusu oldu.

Kaynak: ozgurpolitika.com